

Nobelföreläsning av Abdulrazak Gurnah

Nobelpristagare i litteratur 2021

SVENSKA
AKADEMIEN

© NOBELSTIFTELSEN 2021

Generellt tillstånd beviljas för publicering i tidningar på alla språk från och med 7 december 2021, 17.00 (svensk tid).

För publicering i tidskrifter eller böcker krävs, såvida det inte gäller sammanfattningar, Stiftelsens medgivande.

När det gäller all publicering av föreläsningen i dess helhet eller i längre avsnitt måste ovan understrukna copyrightnotering anges.

Att skriva

Jag har alltid njutit av att skriva. Redan som skolpojke såg jag mer fram emot den lektion som ägnades åt uppsatsskrivning, när vi fick skriva en berättelse eller vad våra lärare nu trodde skulle intressera oss, än någonting annat på schemat. Då tystnade alla, böjde sig över sina skolbänkar och försökte leta fram något i minnet och fantasin som var värt att förtälja. I dessa ungdomliga alster fanns det ingen önskan om att säga något särskilt, minnas en oförglömlig upplevelse, uttrycka en bestämd uppfattning eller vädra sitt missnöje. Alstren krävde inte heller någon annan läsare än den lärare som hade gett oss uppgiften för att vi skulle öva upp vår förmåga att föra ett resonemang. Jag skrev för att jag blev tillsagd att skriva, och för att jag njöt så mycket av övningen.

Många år senare, när jag själv var lärare, skulle jag få uppleva det här från andra hållet, när jag satt i ett tyst klassrum medan eleverna satt böjda över sitt arbete. Det påminde mig om en dikt av D.H. Lawrence, som jag nu ska citera några rader ur:

Utdrag ur ”Det bästa med skolan”

När jag sitter vid klassrummets strand, för mig själv,
ser sommarklädda pojkar som böjer
sina runda huvuden och skriver i ivrig nit:
och den ene efter den andre höjer
sin blick och ser på mig,
och mycket stillsamt begrundar,
som såge han, men ser mig ej.

Så vänds blicken ner igen, med nöjda små
ilningar inför uppgiften vänder han bort den igen,
han fann det han sökte, fick allt som fanns att få.

På skrivlektionen som jag nämnde och som den här dikten blickar tillbaka på såg skrivandet inte ut som det skulle komma att göra senare. Det hade ingen motor och ingen riktning, det reviderades och omarbetades inte i all oändlighet. I dessa ungdomliga alster skrev jag så att säga i en rät linje, utan särskilt mycket tvekan eller korrigeringar, mycket oskuldsfullt. Även mitt läsande var på något sätt hämningslöst, också det utan någon särskild riktning, och på den tiden förstod jag

inte hur tätt dessa syssetsättningar hängde samman. Ibland, när jag inte behövde stiga upp tidigt och gå till skolan, låg jag och läste så länge på kvällen att min far, som själv ofta led av sömnlöshet, var tvungen att komma in i mitt rum och säga åt mig att släcka. Även om man hade vågat det kunde man inte säga till honom att han ju fortfarande var vaken, så varför fick man själv inte vara det, för så talade man inte med sin far. Hur som helst låg han sömnlös i mörkret med ljuset släckt för att inte störa min mor, så tillsägelsen att släcka skulle ändå ha gällt.

Det skrivande och läsande som kom senare var välordnat jämfört med ungdomens slumpartade äventyr, men det slutade aldrig att vara en njutning och det var nästan aldrig mödosamt. Men så småningom blev det en annan sorts njutning. Det förstod jag inte fullt ut förrän jag flyttade till England. Det var där, i min hemlängtan och den vanda som främlingens liv innebär, som jag började fundera på många saker som jag inte hade tänkt på förut. Det var den tiden, den långa tiden med fattigdom och utanförskap, som ledde till att jag började skriva på ett annat sätt. Jag fick mer och mer klart för mig att det fanns något som jag var tvungen att säga, att det fanns en uppgift att utföra, sorger och missförhållanden som behövde dras fram och tas i betraktande.

Först och främst funderade jag kring vad jag hade lämnat bakom mig när jag så obetänksamt flydde från mitt hemland. Ett djupt kaos drabbade våra liv i mitten av 1960-talet, där allt som var rätt och allt som var orätt överskuggades av våldet som åtföljde de förändringar som kom med revolutionen 1964: människor fängslades, avrättades, fördrevs och utsattes för oändligt många små och stora kränkningar och förtryckande handlingar. Som tonåring och omgiven av dessa händelser var det omöjligt att tänka klart på de historiska och framtida konsekvenserna av det som hände.

Det var inte förrän under mina första år i England som jag klarade av att tänka på den sortens frågor, reflektera över hur mycket hemskheter vi var i stånd att utsätta varandra för, få ett nytt perspektiv på alla lögner och villfarelser som vi hade tröstat oss med. Vår historieskrivning var subjektiv och förbigick många grymheter med tystnad. Vår politik var rasistisk och ledde direkt till den förföljelse som kom efter revolutionen, när fäder slaktades inför ögonen på sina barn och döttrar utsattes för övergrepp inför ögonen på sina mödrar. Jag bodde i England, långt från de här händelserna men inom mig ändå djupt plågad av dem, och kanske hade jag därför svårare att stå emot kraften i de minnena än om jag hade befunnit mig bland

människor som fortfarande levde med konsekvenserna av dem. Men jag plågades också av andra minnen som inte hade något med de här händelserna att göra: grymheter som föräldrar utsatte sina barn för, att människor hindrades från att uttrycka sig fullt ut på grund av dogmer som hade med samhällsställning eller kön att göra, den ojämlikhet som innebar att fattigdom och underordning var accepterade. De här frågorna är närvarande i allt mänskligt liv och inte specifika för oss, men man tänker inte alltid på dem förrän omständigheterna kräver att man blir medveten om dem. Jag misstänker att detta är en av de bördor som tynger människor som har flytt från ett trauma och hamnat i ett liv i trygghet, långt borta från alla som de har lämnat kvar. Så småningom började jag skriva om en del av de här funderingarna, inte på något metodiskt eller strukturerat sätt, inte ännu, utan bara för lindringen i att bringa lite reda i det som var förvirrat och oklart inom mig.

Men med tiden stod det klart att något djupt oroande höll på att ske. En ny, enklare historia var på väg att konstrueras, och den förvandlade eller till och med utplånade det som hade hänt och byggde om det så att det skulle passa sanningarna för dagen. Denna nya och förenklade historia var inte bara segerherrarnas ofrånkomliga verk, ty dem står det alltid fritt att konstruera en berättelse efter eget behag, utan den passade också debattörer och forskare och till och med författare som egentligen inte var intresserade av oss, eller som betraktade oss genom en ram som överensstämde med deras världsåskådning, och som fordrade en välbekant berättelse om rasfrigörelse och framsteg.

Då blev det nödvändigt att tillbakavisa den historien, en historia som satte sig över de fysiska ting som vittnade om en tidigare tid, byggnaderna, gärningarna och ömsinheterna som hade gjort livet möjligt. Många år senare gick jag längs gatorna i staden där jag hade vuxit upp och såg hur saker och platser och människor hade förfallit, hur de levde vidare, grå och tandlösa och rädda för att förlora minnet av det förflutna. Det blev nödvändigt att göra en kraftansträngning för att bevara det minnet, att skriva om det som fanns där, att återupprätta ögonblicken och berättelserna som människor levde med och genom vilka de förstod sig själva. Det var nödvändigt att skriva om förföljelsen och grymheterna som våra härskare i sin självtillräcklighet försökte suddas ut ur vårt minne.

Det fanns också en annan historieuppfattning som var nödvändig att ta itu med, en uppfattning som blev tydligare för mig när jag levde närmare dess upprinnelse i England, tydligare än den hade varit under min kolonialiserade skolgång på

Zanzibar. Vi, alla som tillhör min generation, var kolonialismens barn på ett sätt som våra föräldrar inte var, och som inte heller de som kom efter oss var, åtminstone inte på samma sätt. Jag menar inte att vi var främmande för allt som våra föräldrar värdesatte eller att de som kom efter oss var fria från kolonialt inflytande. Det jag menar är att vi växte upp och gick i skolan under en period då imperiet var övermodigt, åtminstone i våra delar av världen, och då makten förklädde sitt verkliga jag i eufemismer och vi gick med på deras list. Jag syftar på tiden innan avkoloniseringsrörelserna i hela regionen fick upp farten och uppmärksammade oss på kolonialstyrets härjningar. De som kom efter oss hade sina egna postkoloniala besvikelser och tröstade sig med sina egna självbedrägerier, och kanske såg de inte klart eller inte tillräckligt ingående hur det koloniala mötet hade förvandlat våra liv, att vår korruption och vårt vanstyre i någon mån också var en del av det koloniala arvet.

En del av de här frågorna blev tydligare för mig i England, inte för att jag träffade människor som klargjorde dem för mig i samtal eller i klassrummet, utan för att jag fick bättre kunskap om vilken roll en person som jag spelade i vissa av deras berättelser om sig själva, både i texter och i alldagligt prat, i munterheten som rasistiska skämt på teve och andra ställen togs emot med, i den självklara fientlighet jag möttes av vid vardagliga möten i butiker, på arbetsplatser, på bussen. Jag kunde inte göra något åt det mottagandet, men på samma sätt som jag lärde mig att läsa med större insikt växte det fram ett begär efter att i mitt skrivande vägra acceptera självsäkra summariska beskrivningar från människor som föraktade och förminskade oss.

Men skrivande kan inte bara handla om kamp och polemik, hur uppfriskande och trösterikt det än kan vara. Skrivande handlar inte bara om en sak, inte om den ena eller den andra frågan, eller om det ena eller det andra ämnet, men eftersom dess ämne på ett eller annat sätt är människolivet, kommer grymhet och kärlek och svaghet förr eller senare att bli dess stoff. Jag tror att skrivande också måste visa vad som kan vara annorlunda, vad det är som den hårda härskarblicken inte ser, vad som gör att människor, till synes små på jorden, känner sig förtröstansfulla i sig själva trots andras förakt. Därför kände jag att jag också måste skriva om det, och att jag måste göra det sanningsenligt, så att både det fula och det rättfärdiga framgår och människan träder fram ur förenklingarna och stereotyperna. När det fungerar uppstår ur detta ett slags skönhet.

Och det betraktelsesättet bereder plats för skörhet och svaghet, för ömhet mitt i all grymhet, och för en möjlighet till godhet ur oförutsedda källor. Det är av dessa skäl som skrivandet för mig har varit en värdefull och uppslukande del av mitt liv. Det finns naturligtvis också andra delar, men det är inte dem vi avhandlar här och nu. Som genom ett litet mirakel finns den där ungdomliga njutningen som jag nämnde i början fortfarande kvar i skrivandet efter alla dessa årtionden.

Låt mig avsluta med att uttrycka min djupaste tacksamhet till Svenska Akademien för att ha skänkt mig och mitt författarskap denna stora ära. Jag är mycket tacksam.

Översättning: Helena Hansson

Svenska Akademien har sina lokaler i Börshuset, som ligger vid Stortorget i Gamla stan i Stockholm. Byggnaden uppfördes under åren 1767–78 av Erik Palmstedt. Den nedre våningen var avsedd för Stockholmsbörsen och övervåningen för Stockholms borgerskap. Från 1860-talet tjänstgjorde Börssalen som stadsfullmäktiges sessionssal.

Akademien har alltid firat sin högtidsdag i Börssalen, men i övrigt har man tidvis varit husvill. Först 1914 blev lokalfrågan löst. Man fick då genom en donation möjlighet att för all framtid förvärva nyttjanderätten till Börshusets övervåning inklusive Börssalen samt vinden. Definitivt flyttade man in först 1921, då Stockholms nya stadshus stod färdigt.